

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

A Reflection on Post-Qualitative Inquiry

Hossein Khanifar¹ , Seyed Hossein Mousavi²
Seyyede Mahsa Mousavi³ , Ladan Hajianvari⁴

1. Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Farabi Campus, University of Tehran, Tehran, Iran.

khanifar@ut.ac.ir

2. PhD in Planning Higher Education Development, Farhangian University, Tehran, Iran.

mousavi@cfu.ac.ir

3. Ph.D. in Educational Management, Faculty of Management and Accounting, University of Tehran, Tehran, Iran.

Mah.mousavi@ut.ac.ir

4. Department of Educational Sciences, Farhangian University, Zanjan, Iran (corresponding author).

l.hajianvari@cfu.ac.ir

Received: 2024/10/29; Accepted: 2024/12/29

Extended Abstract

Introduction and Objectives: In today's complex and ever-changing world, the necessity to rethink research methods and the production of knowledge is more pressing than ever. Consequently, there is a need to innovate qualitative research approaches to address new challenges and generate fresh insights that yield different outcomes. Post-qualitative research highlights the importance of evolving methods that resist fixed classifications, thereby redefining the landscape of qualitative inquiry. This approach specifically addresses the limitations of traditional qualitative methods and fosters a space for critical and creative thinking. It not only delves deeper into social and cultural phenomena but also seeks to transcend the confines of existing research methodologies, moving toward a multidimensional and dynamic understanding of realities. While post-qualitative research opens up innovative pathways for inquiry, it also faces criticisms regarding its practical applicability and the potential for methodological chaos, raising important questions about balancing creativity with rigor in research endeavors. Thus, post-qualitative research serves not only as a tool for analyzing phenomena but also as an opportunity to reconsider how knowledge is produced. This study aims to provide insights into post-qualitative research by examining it through a multi-stage design that seeks to deepen understanding of this emerging approach and analyze its implications for research. Given that post-qualitative research remains relatively unexplored in the field of organizational studies, this method will be specifically investigated in the present study.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

Method: This study offers a comprehensive and coherent analysis of post-qualitative methodology, providing new insights into this emerging field. The research employed a descriptive and analytical approach, designed in several stages to facilitate a deeper understanding of this novel methodology. Initially, the study conducted a thorough review of key concepts and definitions related to post-qualitative research. To achieve this, it utilized reliable sources, scientific articles, and foundational texts in the field of post-qualitative research. This review not only covered essential concepts but also explored the historical and philosophical origins of post-qualitative inquiry to elucidate its theoretical and practical foundations. The analysis included the impact of various theories on the development of this methodology and identified significant historical turning points. Subsequently, the study provided a detailed examination of the key principles and various aspects of post-qualitative research. This section encompassed an analysis of data collection methods, data analysis techniques, and the challenges and limitations researchers may face when employing this approach. Additionally, a comparative analysis of the paradigms, ontologies, and subject matters of qualitative versus post-qualitative research was presented to highlight the distinctions between the two methodologies. Finally, the discussion and conclusion sections summarized the findings and included a critique of the methodology from the researchers' perspectives.

Results: Despite the attention given to post-qualitative methodology, a clear, precise, and unified definition of post-qualitative research remains elusive. Researchers seldom provide explicit definitions of post-qualitative research because the question of “what” it entails implies a sense of permanence, while the term itself is inherently unstable and open-ended. Furthermore, some argue that post-qualitative research should not be defined at all, as labeling is a limiting, fixed, and closed practice. Instead, post-qualitative research embodies approaches that lack normative structures and clear boundaries. These studies are diverse and can originate at any time and place; however, their inherent uncertainty and vagueness can lead to confusion. In essence, post-qualitative research signifies a substantial shift from traditional qualitative research, emphasizing creativity, experimentation, and a departure from human-centered methods. It is grounded in post-structuralism and post-humanism and focuses on the fluidity of knowledge production rather than adhering to fixed methodologies.

It is important to note that the post-qualitative approach does not entail a complete rejection of qualitative methods; rather, it represents a continuum that draws valuable insights from traditional qualitative research while expanding its focus to include both human and non-human factors. Below are some key characteristics of the post-qualitative research method:

1. Post-Humanist Paradigm: In post-theoretical frameworks, all major epistemological and methodological concepts are deconstructed.
2. Flat Ontology: In flat (post-qualitative) ontology, subjects, objects, and language are always intertwined; humans do not exist separately but emerge in relation to one another.
3. Purpose: The aim of post-qualitative research is to reduce epistemic violence by embracing epistemologies that challenge preconceived notions of culture.
4. Subject: Post-qualitative research emphasizes identifying the structures and discourses that shape individuals' expressions, as human subjects are produced within these structures, often resulting in voices that merely echo the prevailing framework.
5. Initiation: Unlike traditional qualitative research, which is driven by methodology, post-qualitative research is guided by theory. This implies that there is no distinct, pre-existing problem or external starting point.
6. Data Collection: In post-qualitative research, the researcher does not have a predetermined existence before conducting the study; instead, they actively engage with what they are studying.
7. Analysis: Data interpretation and analysis in post-qualitative research do not rely on coding or reducing data to themes; such approaches are considered overly simplistic and may hinder rich, multi-layered encounters with data.
8. Literature: Traditional literature has no designated role in post-qualitative research.

Research Institute of
Hawzah and University

Methodology of Social Sciences and Humanities

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

Original Article

9. Limitations: Since post-qualitative research arises from thought processes, the limitations of thinking are themselves unthinkable. Once a researcher acknowledges a particular limitation, it becomes integrated into the research and ceases to be a limitation in the traditional sense.

Discussion and Conclusions: A reflection on post-qualitative research indicates that this approach facilitates a more nuanced and multidimensional analysis of realities, fostering the creation of new and meaningful knowledge. In light of the increasing complexity of societies and the necessity for a deeper understanding of social phenomena, post-qualitative methodology has emerged as an effective tool for re-evaluating traditional concepts and methods in qualitative research. This approach not only enhances the depth and breadth of reality analysis but also supports the generation of innovative insights. One of the defining characteristics of post-qualitative methodology is its emphasis on uncertainty and ambiguity throughout the research process. This perspective encourages researchers to transcend normative frameworks and rigid boundaries, allowing for the examination of phenomena from diverse angles. Post-qualitative methodology serves as a reminder that knowledge is a collective endeavor shaped by various social, cultural, and historical contexts. This is particularly significant in organizational and social studies, where it can aid in better understanding the intricate relationships between humans and their environments. However, the adoption and implementation of post-qualitative methodology are not without challenges. One notable challenge is the sense of uncertainty and confusion arising from the absence of clear normative structures. Researchers must confront these challenges and develop strategies to navigate ambiguities in order to fully leverage the advantages of this approach. Given the wide array of methods and perspectives available within this field, it is anticipated that researchers will achieve deeper and more comprehensive analyses of human phenomena through the application of post-qualitative methodologies. Thus, engaging with post-qualitative methodology is not only essential but also has the potential to cultivate a new discourse that enhances our understanding of complex human realities.

Keywords: Post-Qualitative, Qualitative, Inquiry, Approach, Reflection.

Conflict of Interest: There was no conflict of interest.

Cite this article: Hossein Khanifar & Seyed Hossein Mousavi & Seyyede Mahsa Mousavi & Ladan Hajianvari. (2024), "A Reflection on Post-Qualitative Inquiry", Methodology of Social Sciences and Humanities, 30(120): 21-40.

Research Institute of
Hawzah and University

روش‌شناسی علوم انسانی

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

تأملی بر پژوهش پساکیفی

حسین خنیفر^۱ ، سید حسین موسوی^۲
سیده مهسا موسوی^۳ ، لادن حاجی‌انوری^۴

۱. گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکده‌گان فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

khanifar@ut.ac.ir

۲. دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، مدرس دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

mousavi@cfu.ac.ir

۳. دانش‌آموخته دکتری دانشگاه تهران، مدیریت آموزشی، مدرس دانشگاه فرهنگیان، زنجان، ایران.

Mah.mousavi@ut.ac.ir

۴. دانشجوی آموزش ابتدایی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، زنجان، ایران (نویسنده مسئول).

l.hajianvari@cfu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۹

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: در دنیای پیچیده و در حال تغییر امروز، بازنگری در روش‌های پژوهش و تولید دانش بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. بنابراین، به بازنگری و نوآوری در رویکردهای پژوهش کیفی نیاز است تا بتواند به چالش‌های جدید پاسخ دهد و دانش جدیدی تولید کند که به نتایج متفاوت منجر شود. پژوهش پساکیفی نشان‌دهنده ضرورت تغییر و اصلاح روش‌هاست که به‌طور مداوم در حال تکامل است و در برابر طبقه‌بندی‌های ثابت مقاومت می‌کند. بنابراین چشم‌انداز پژوهش کیفی را دوباره تعریف می‌کند. پژوهش پساکیفی به‌طور خاص به چالش‌های موجود در روش‌های کیفی سنتی پاسخ می‌دهد و فضایی برای تفکر انتقادی و خلاقانه فراهم می‌آورد. این رویکرد نه تنها به بررسی عمیق‌تر پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد، بلکه سعی دارد تا مرزهای موجود در روش‌های پژوهشی را بشکند و به سمت فهمی چندبعدی و پویا از واقعیت‌ها حرکت کند. با اینکه پژوهش پساکیفی مسیرهای نوآورانه‌ای برای پژوهش ارائه می‌دهد، همچنین، با انتقاداتی در رابطه با کاربرد عملی و پتانسیل هرج و مرج روش‌شناختی مواجه می‌شود و سؤالاتی را در مورد تعادل بین خلاقیت و دقت در اقدامات پژوهشی مطرح می‌کند. بنابراین، پژوهش پساکیفی نه تنها ابزاری برای تحلیل پدیده‌هاست، بلکه فرصتی برای بازنگری در نحوه تولید دانش نیز محسوب می‌شود. در این پژوهش سعی شده است تا افق و دیدگاهی درخصوص پژوهش در غالب پساکیفی ارائه شود. برای این منظور، در چند مرحله طراحی شده و هدف آن ارائه درک عمیق‌تری از این رویکرد نوین و تحلیل و تشریح آن در پژوهش بود؛ زیرا در حوزه مطالعات سازمانی، پژوهش پساکیفی هنوز هم ناشناخته باقی مانده است؛ از این رو در پژوهش حاضر بررسی این روش پرداخته شد.

روش پژوهش: این پژوهش به‌طور جامع و منسجم به تحلیل روش‌شناسی پساکیفی می‌پردازد و بینش‌های جدیدی را در این حوزه ارائه می‌دهد. روش این پژوهش، روش توصیفی و تحلیلی بود که با هدف ارائه درک عمیق‌تری از این رویکرد نوین در چند مرحله طراحی شد. در ابتدا مفاهیم و تعاریف کلیدی مرتبط با پژوهش پساکیفی به‌طور جامع بررسی شد. بدین منظور، از منابع معتبر، مقالات علمی و کتب دست اول موجود در زمینه پساکیفی استفاده و مفاهیم و تعاریف کلیدی مرتبط با این روش به‌طور جامع بررسی شد. همچنین، تاریخچه و خاستگاه فلسفی پژوهش پساکیفی

Research Institute of
Hawzah and University

روش‌شناسی علوم انسانی

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

به‌دقت تحلیل شد تا زمینه‌های نظری و عملی آن به‌خوبی روشن شود. این بررسی شامل تأثیرات نظریه‌های مختلف بر شکل‌گیری این روش و نقاط عطف تاریخی آن بود. در ادامه به بررسی دقیق‌تر اصول کلیدی و جوانب مختلف پژوهش پساکیفی پرداخته شد. این بخش شامل تحلیل روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها و چالش‌ها و محدودیت‌هایی است که ممکن است پژوهشگران در استفاده از این روش با آن مواجه شوند. در این راستا، مقایسه‌ای از پارادایم، هستی‌شناسی و موضوع پژوهش‌های کیفی و پساکیفی ارائه شد تا تفاوت‌های این دو روش روشن شود. درنهایت، جمع‌بندی مطالب و نقد و بررسی روش از منظر پژوهشگران در قسمت بحث و نتیجه‌گیری ارائه شد.

یافته‌ها: باوجود توجه به روش پساکیفی، هنوز تعریف روشن، دقیق و واحدی برای پژوهش پساکیفی وجود ندارد. پژوهشگران به‌ندرت تعاریف صریحی از پساکیفی ارائه می‌کنند: زیرا سؤال از «چیستی» پساکیفی حضور و ماندگاری را متبادر می‌کند؛ درحالی‌که این واژه ذاتاً ناپایدار و بی‌نهایت است. دوم، اصلاً نباید پساکیفی را تعریف کرد؛ زیرا نام‌گذاری، عملی محدودکننده، ثابت و بسته است. پژوهش‌های پساکیفی نمایانگر رویکردهایی بدون ساختارهای هنجاری و مرزهای مشخص هستند. این پژوهش‌ها متنوع بوده و می‌توانند در هر زمان و مکانی آغاز شوند؛ اما به‌دلیل عدم قطعیت و نامشخص بودنشان ممکن است احساس سردرگمی و عدم اطمینان ایجاد کنند. به‌طور کلی، پژوهش پساکیفی نشان‌دهنده تغییر قابل‌توجهی از پژوهش‌های کیفی سنتی است که بر خلاقیت، آزمایش و انحراف از روش‌های انسان‌محور تأکید دارد و مبتنی بر پسااختارگرایی و پسانسان‌گرایی است و نیز بر سیالیت تولید دانش به‌جای روش‌شناسی ثابت تمرکز دارد.

باید توجه داشت که رویکرد پساکیفی به معنای رد کامل روش کیفی نیست؛ بلکه بر روی پیوستاری قرار دارد که بینش‌های ارزشمندی از این رویکرد به دست می‌آورد و تمرکز آن را تغییر می‌دهد تا شامل عوامل انسانی و غیرانسانی شود. برخی از ویژگی‌های روش تحقیق پساکیفی در زیر مشخص شده‌اند:

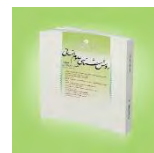
۱. پارادایم پسانسان‌گرایی: در نظریه‌های پسا، همه مفاهیم عمده معرفت‌شناختی و روش‌شناختی ساختارشکنی می‌شوند؛
 ۲. هستی‌شناسی مسطح: در هستی‌شناسی مسطح (پساکیفی) سوژه، ابژه و زبان همیشه درهم‌تنیده‌اند و انسان وجود جداگانه‌ای ندارد، بلکه همه با هم به وجود می‌آیند؛
 ۳. هدف: هدف پژوهش پساکیفی کاهش خشونت معرفتی با اتخاذ معرفت‌شناسی‌هایی است که در برابر تصورات از پیش ساخته‌شده فرهنگ مقاومت می‌کند؛
 ۴. موضوع: پژوهش‌های پساکیفی بر شناسایی ساختارها و گفتمان‌هایی تمرکز می‌کند که به افراد اجازه می‌دهد چیزهای خاصی را بیان کنند؛ زیرا سوژه‌های انسانی در ساختارها تولید می‌شوند و صدای آنها اغلب تنها بازتولید و پژواک ساختار است؛
 ۵. شروع: برخلاف پژوهش‌های کیفی مرسوم که با روش‌شناسی هدایت می‌شود، پژوهش‌های پساکیفی براساس نظریه هدایت می‌شود. بدین معنا که هیچ مشکل متمایز و از پیش موجود یا نقطه شروع بیرونی وجود ندارد؛
 ۶. جمع‌آوری داده‌ها: در پژوهش‌های پساکیفی، محقق قبل از انجام تحقیق وجود ندارد. محقق با آنچه مطالعه می‌کند درگیر می‌شود؛
 ۷. تجزیه و تحلیل: در پژوهش‌های پساکیفی، تفسیر و تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری، کاهش داده‌ها به مضامین، و نوشتن روایت‌های شفاف انجام نمی‌شود و این رویکردها را بسیار ساده تلقی می‌کنند؛ بنابراین از برخورد متراکم و چندلایه داده‌ها جلوگیری می‌کنند؛
 ۸. ادبیات: در تحقیقات پساکیفی ادبیات سهم و جایگاهی ندارد؛
 ۹. محدودیت‌ها: از آنجایی که پژوهش‌های پساکیفی حاصل تفکر است، محدودیت تفکر غیرقابل‌تصور است. به محض اینکه محقق به محدودیت خاصی فکر می‌کند، بخشی از تحقیق می‌شود و بنابراین، دیگر محدودیت نیست.
- بحث و نتیجه‌گیری: تأمل بر پژوهش پساکیفی نشان می‌دهد که این رویکرد به تحلیل دقیق‌تر و چندبعدی از واقعیت‌ها و ایجاد دانش جدید و معنادار منجر می‌شود. با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون جوامع و نیاز به فهم عمیق‌تر از پدیده‌های اجتماعی، روش‌شناسی پساکیفی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای بازنگری در مفاهیم و روش‌های سنتی پژوهش کیفی مطرح شده است. این رویکرد نه تنها به تحلیل دقیق‌تر و چندبعدی از واقعیت‌ها کمک می‌کند، بلکه امکان ایجاد دانش جدید و معنادار را نیز فراهم می‌آورد. یکی از ویژگی‌های بارز روش‌شناسی پساکیفی، تأکید بر عدم قطعیت و ابهام در فرآیندهای پژوهشی است. این رویکرد به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا از چارچوب‌های هنجاری و مرزهای مشخص فزاینده و به بررسی پدیده‌ها از زوایای مختلف بپردازند. روش‌شناسی پساکیفی به پژوهشگران یادآوری می‌کند که دانش یک فرآیند جمعی است که تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و تاریخی شکل می‌گیرد. این رویکرد به‌ویژه در زمینه مطالعات سازمانی و اجتماعی اهمیت دارد؛ زیرا می‌تواند به

Research Institute of
Hawzah and University

روش‌شناسی علوم انسانی

Journal homepage: <https://method.rihu.ac.ir/>

نوع مقاله: پژوهشی

تحلیل بهتر روابط میان انسان‌ها و محیط کمک کند. باوجوداین، چالش‌هایی نیز در مسیر پذیرش و اجرای روش‌شناسی پساکیفی وجود دارد. یکی از این چالش‌ها، احساس عدم اطمینان و سردرگمی ناشی از نبود ساختارهای هنجاری مشخص است. پژوهشگران باید با این چالش‌ها روبه‌رو شوند و راهکارهایی برای مدیریت ابهام‌ها پیدا کنند تا بتوانند از مزایای این رویکرد بهره‌برداری کنند. با توجه به تنوع روش‌ها و رویکردهای موجود در این زمینه، انتظار می‌رود که پژوهشگران با استفاده از این رویکرد بتوانند به تحلیل عمیق‌تر و جامع‌تری از پدیده‌های انسانی دست یابند. ازاین‌رو، تأمل در روش‌شناسی پساکیفی نه تنها ضروری است، بلکه می‌تواند به شکل‌گیری گفتمانی نوین منجر شود که به فهم بهتر واقعیت‌های پیچیده انسانی کمک کند. واژگان کلیدی: پساکیفی، کیفی، پژوهش، رویکرد، تأمل.

استناد: حسین خنیفر، سید حسین موسوی، سیده مهسا موسوی، لادن حاجی‌انوری (۱۴۰۳)، «تأملی بر پژوهش پساکیفی»، مجله روش‌شناسی علوم انسانی، ۳۰(۱۲۱)، ص ۲۱-۴۰.

۱. مقدمه و بیان مسئله

در دنیای پیچیده و در حال تغییر امروز، نیاز به بازنگری در روش‌های پژوهش و تولید دانش بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. محدود شدن پژوهشگران به روش‌های کیفی، پژوهش‌های جدید را به شکل پژوهش‌های انجام‌شده درمی‌آورد و از بینش‌های پیشرفته جلوگیری می‌کند (مازی،^۱ ۲۰۲۱، ص ۱۹۸)، بنابراین، نیاز به بازنگری و نوآوری در رویکردهای پژوهش کیفی است تا بتواند به چالش‌های جدید پاسخ دهد و دانش جدیدی تولید کند که به نتایج متفاوت منجر شود.

پژوهش پساکیفی به عنوان رویکردی نوین، به طور خاص، به چالش‌های موجود در روش‌های کیفی سنتی پاسخ می‌دهد و فضایی برای تفکر انتقادی و خلاقانه فراهم می‌آورد (نگوین،^۲ ۲۰۲۴، ص ۶۸). این رویکرد نه تنها به بررسی عمیق‌تر پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد، بلکه سعی دارد تا مرزهای موجود در روش‌های پژوهشی را بشکند و به سمت فهمی چندبعدی و پویا از واقعیت‌ها حرکت کند (مارک،^۳ ۲۰۲۱، ص ۱۷۷). پژوهش پساکیفی نشان‌دهنده ضرورت تغییر و اصلاح روش‌هاست که به طور مداوم در حال تکامل است و در برابر طبقه‌بندی‌های ثابت مقاومت می‌کند؛ بنابراین چشم‌انداز پژوهش کیفی را بازتعریف می‌کند (سینگ و همکاران،^۴ ۲۰۲۳، ص ۲۰۷۵). پساکیفی، که عمدتاً از نظریه‌های پساساختارگرایی، پسانسان‌گرایی و دیگر فلسفه‌های انتقادی نشئت می‌گیرد، به پژوهشگران این امکان را می‌دهد که از قالب‌های سنتی و هنجاری فاصله بگیرند و به سمت رویکردهایی بازتر و سیال‌تر حرکت کنند (سنت پیر،^۵ ۲۰۲۳، ص ۲۰). این تغییر رویکرد، نه تنها به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا به شکل مؤثرتری با موضوعات مورد مطالعه خود ارتباط برقرار کنند؛ بلکه آنها را ترغیب می‌کند تا به تأملات عمیق‌تری درباره موقعیت خود در فرآیند پژوهش بپردازند (سنت پیر،^۶ ۲۰۱۹، ص ۷).

افزون‌براین، روش‌شناسی پساکیفی با پذیرش عدم قطعیت و ابهام، فضایی برای نوآوری و خلاقیت فراهم می‌آورد. این رویکرد به پژوهشگران این امکان را می‌دهد که از تکرار مکررات موجود در دانش سنتی فاصله بگیرند و به سمت کشف‌های جدید و بینش‌های نوین حرکت کنند (ابراستوری – اپرایز و همکاران،^۶ ۲۰۲۰، ص ۵). پژوهش پساکیفی به منظور ایجاد تفکر غیرقابل تصور در چارچوب روش سنتی یا تفکر بدون روش^۷ برای دانشمندان نوظهور و کارکشته ضروری است (جکسون،^۸ ۲۰۱۷، ص ۶۶۶). در صورت تقید صرف به روش خاص، شیوه‌های پژوهش نیز به همین ترتیب محدود شده و صرفاً به بازتولید چیزی که قبلاً انجام شده تبدیل می‌شوند (مازی،^۹ ۲۰۲۱، ص ۲۰۰). بنابراین، پژوهش پساکیفی نه تنها ابزاری برای تحلیل پدیده‌هاست، بلکه فرصتی برای بازنگری در نحوه تولید دانش نیز محسوب می‌شود.

باید توجه داشت در حالی که پژوهش پساکیفی چارچوب‌های نوآورانه‌ای را برای پژوهش ارائه می‌کند، ممکن است با چالش‌هایی در پذیرش در محافل دانشگاهی مستقر برخورد کند که روش‌های سنتی را در اولویت قرار می‌دهند. همچنین، این روش ممکن است با انتقاداتی در رابطه با کاربرد عملی و پتانسیل هرج و مرج روش‌شناختی مواجه شود و سؤالاتی را در مورد تعادل بین خلاقیت و دقت در اقدامات پژوهشی مطرح کند. از این رو، در کاربست و گسترش آن باید با دقت عمل نمود. با وجود توجهات فراوان به رویکردهای پساکیفی و بررسی مجلات و فصلنامه‌های مختلف علمی مرتبط با آن، با وجود این، در حوزه مطالعات علوم انسانی، پژوهش پساکیفی هنوز ناشناخته باقی مانده است (داو سردانوویچ و همکاران،^۹ ۲۰۲۴، ص ۱۵). در همین راستا این پژوهش به معرفی و تبیین روش پساکیفی در تحقیقات علوم انسانی می‌پردازد.

در این پژوهش سعی شده افق و دیدگاهی درخصوص پژوهش در غالب پساکیفی ارائه شود. از این رو، در این پژوهش چپستی و معنای روش پساکیفی بررسی می‌شوند و برای این منظور ابتدا توضیح کوتاهی در مورد پساکیفی ارائه می‌شود و سپس خاستگاه و مبانی پژوهش پساکیفی تشریح می‌شوند و در نهایت چپستی و چگونگی پژوهش پساکیفی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

1. Mazzei
2. Nguyen
3. Mark
4. Singh et al
5. St. Pierre
6. Aberasturi-Appraiz et al
7. Thinking Without Method
8. Jackson
9. Daw Srdanovic et al

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به بررسی و تبیین پژوهش پساکیفی می‌پردازد. این پژوهش در چند مرحله طراحی شده است که هدف آن ارائه درک عمیق‌تری از این رویکرد نوین در پژوهش است. در مرحله نخست، به توصیف و تبیین مفهوم پساکیفی پرداخته خواهد شد. بدین منظور، از منابع معتبر، مقالات علمی و کتب دست اول موجود در زمینه پساکیفی استفاده خواهد شد. در این بخش، مفاهیم و تعاریف کلیدی مرتبط با این روش به‌طور جامع بررسی می‌شود. همچنین، تاریخچه و خاستگاه فلسفی روش‌شناسی پساکیفی به‌دقت تحلیل خواهد شد تا زمینه‌های نظری و عملی آن به‌خوبی روشن شود. این بررسی شامل تأثیرات نظریه‌های مختلف بر شکل‌گیری این روش و نقاط عطف تاریخی آن خواهد بود. در ادامه به بررسی دقیق‌تر اصول کلیدی و جوانب مختلف روش‌شناسی پساکیفی خواهیم پرداخت. این بخش شامل تحلیل روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها و چالش‌ها و محدودیت‌هایی است که ممکن است پژوهشگران در استفاده از این روش با آن مواجه شوند. در این راستا، مقایسه‌ای از پارادایم، هستی‌شناسی و موضوع پژوهش‌های کیفی و پساکیفی ارائه خواهد شد تا تفاوت‌های این دو روش روشن شود. در نهایت جمع‌بندی مطالب و نقد و بررسی روش از منظر پژوهشگران در قسمت بحث و نتیجه‌گیری ارائه خواهد شد. این پژوهش به‌طور جامع و منسجم به تحلیل روش‌شناسی پساکیفی می‌پردازد و بینش‌های جدیدی را در این حوزه ارائه می‌دهد.

۳. مفهوم‌شناسی پساکیفی

در سال‌های اخیر، پژوهشگران برجسته‌ای مانند الیزابت سنت پیر،^۱ پتی لثر،^۲ مگی مک‌لور،^۳ لیزا مازی^۴ و آلسیا جکسون^۵ از وضعیت پژوهش‌های کیفی انتقاد کرده‌اند و از الگوی پژوهش پساکیفی حمایت کرده‌اند. نکته مهم این است که این انتقادات ناشی از این نیست که تحقیقات کیفی با ایدئال‌های پوزیتیویستی^۶، روایی،^۷ پایایی^۸ و تعمیم‌پذیری^۹ مطابقت ندارد؛ بلکه ناشی از سرخوردگی فزاینده از روش‌شناسی کیفی متعارف اومانستی (انسان‌گرایانه)^{۱۰} است (سنت پیر، ۲۰۱۱، صص ۶۱۳-۶۱۱).
به‌دیگرسخن، پیشوند «پسا» در پساکیفی به معنای کنار گذاشتن کامل تحقیق کیفی نیست؛ بلکه تلاشی برای رفع آشفتگی و بازنگری در مفروضات اساسی آن است. پساکیفی نه تکرار آنچه شناخته شده، بلکه گسست و تحریک افکار، عقاید، روش‌ها و... است (مازی، ۲۰۲۱، صص ۲۰۰). این رویکرد محصول تمایل به نوع جدیدی از دانش است که اشکال متفاوتی از دانستن و تفکر درباره دانستن را پرورش می‌دهد (سنت پیر، ۲۰۱۴، صص ۱۵). در ادامه به بررسی و تبیین دقیق این نوع پژوهش‌ها پرداخته می‌شود.

۴. مفاهیم و تعاریف

به نظر می‌رسد هنوز تعریف روشن، دقیق و واحدی برای پژوهش پساکیفی وجود ندارد (سنت پیر، ۲۰۱۱، صص ۶۱۱). پژوهشگران به دو دلیل مرتبط به‌ندرت تعاریف صریحی از پساکیفی ارائه می‌کنند: اول، آنها استدلال می‌کنند نمی‌توان تعریف صریحی از پساکیفی ارائه داد؛ زیرا سؤال از «چیستی» پساکیفی حضور و ماندگاری را متبادر می‌کند؛ درحالی‌که این واژه ذاتاً ناپایدار و بی‌نهایت است (سنت پیر، ۲۰۱۱، صص ۲۰۰). به نقل از آگار^{۱۱} (۲۰۲۲، صص ۳۱۳)، دوم، اصلاً نباید پساکیفی را تعریف کرد؛ زیرا نام‌گذاری، عملی محدودکننده، ثابت و بسته است (هونان و برایت،^{۱۲}

1. Elizabeth St. Pierre

2. Patti Lather

3. Maggie MacLure

4. Lisa Mazzei

5. Alecia Jackson

6. positivist

7. validity

8. reliability

9. generalizability

10. conventional humanist qualitative methodology

11. Aagaard

12. Honan & Bright

۲۰۱۶، ص ۷۳۷). برخی نیز تعاریفی در این باره ارائه کرده‌اند. به عنوان مثال، کونتز^۱ (۲۰۲۱)، با تأکید بر اهمیت مفهوم‌سازی دقیق اصطلاحات در پژوهش‌های پساکیفی بیان می‌کند اگر این اصطلاح (پساکیفی) معنای روشنی نداشته باشند، بهتر است که به جای آن، به بررسی و گفتگو درباره پژوهش کیفی به‌طور کلی و با توجه به پیچیدگی‌های آن پرداخته شود.

پژوهش‌های پساکیفی نمایانگر رویکردهایی بدون ساختارهای هنجاری و مرزهای مشخص هستند (لاگرانج^۲، ۲۰۱۸، ص ۴). این پژوهش‌ها متنوع بوده و می‌توانند در هر زمان و مکانی آغاز شوند؛ اما به دلیل عدم قطعیت و نامشخص بودنشان ممکن است احساس سردرگمی و عدم اطمینان ایجاد کنند (کراسوویت^۳، ۲۰۲۰، ص ۶۵). سنت پیر (۲۰۱۹) برای اشاره به آن از اصطلاح تحقیق پساکیفی^۴ استفاده می‌کند و کلمه روش‌شناسی را برای آن به کار نمی‌برد و می‌نویسد: «این اصلاً یک روش‌شناسی نیست. در واقع، روش‌شناسی را رد می‌کند و با هیچ روش تحقیق علوم اجتماعی از قبل موجود شروع نمی‌شود یا از آن استفاده نمی‌کند». وی تأکید می‌کند که پژوهش پساکیفی به عنوان یک روش تحقیق جدید مطرح نمی‌شود و حتی خود را به عنوان یک روش تحقیق نمی‌داند؛ بلکه این مفهوم به نوعی رد و انکار روش‌شناسی‌های سنتی است. در واقع، این نوع تحقیق به دنبال ایجاد تفکر و رویکردهای جدیدی است که فراتر از محدودیت‌های روش‌های متداول کیفی عمل کند؛ بدین معنا که پژوهش پساکیفی تلاشی برای فراتر رفتن از چارچوب‌های سنتی و ایجاد فضای جدیدی برای تفکر در مورد روش‌های پژوهش است، بدون اینکه خود را به روشی خاص محدود کند.

لستر^۵ (۲۰۲۱) معتقد است: پیشوند «پسا» فقط به معنای آمدن پس از چیز دیگری نیست؛ بلکه در رابطه با آن است؛ به این معنی که آن چیز باید با دقت انجام شود. برایدوتی^۶ (۲۰۱۹) می‌نویسد: پساکیفی تخیل، خلاقیت و سیالیت عمل را در برمی‌گیرد و با توجه به این ماهیت انعطاف‌پذیر، پژوهش‌های پساکیفی باید گه‌گاه مبهم، بی‌شکل و نامشخص باقی بماند. نگوین (۲۰۲۴) نیز پساکیفی را رویکردی پژوهشی می‌داند که روش‌شناسی کیفی را ساختارشکنی یا نقد می‌کند و مبتنی بر پسانسان‌گرایی، پسامدرنیسم و پساساختارگرایی است. به عقیده بودن و گونارسون^۷ (۲۰۲۱) آنچه روش پساکیفی را امکان‌پذیر کند، به معنای پیوندکردن، تجزیه و تحلیل کردن، به هم ریختن و بازتولید مداوم^۸ است. پژوهش پساکیفی ممکن است در تلاش خود برای فاصله گرفتن از پژوهش‌های کیفی موجود کمی سریع عمل کرده باشد. برخی از پژوهشگران، پژوهش پساکیفی را به دلیل ادعای اغراق‌آمیز در نوآوری، و برخی دیگر وجود درجه بالایی از شباهت «همزیستی» بین پژوهش پساکیفی و پژوهش‌های کیفی مرسوم را مورد انتقاد قرار داده‌اند (مونفورته و اسمیت^{۱۰}، ۲۰۲۱، ص ۹-۷). به‌طور کلی، پساکیفی نشان‌دهنده تغییر در نحوه درک دانش و تعامل با جهان است (سینگ و همکاران، ۲۰۲۳، ص ۲۰۷۸). هدف اصلی پژوهش پساکیفی تطبیق و آشتی دادن فلسفه‌های «پسا» (پساساختارگرایی، پسانسان‌گرایی، پست‌مدرنیسم) با روش‌شناسی کیفی انسان‌گرایانه است (سنت پیر، ۲۰۱۴، ص ۱۰).

سنت پیر (۲۰۲۱) توضیح می‌دهد که پژوهش پساکیفی یک روش پژوهش علوم اجتماعی انسانی^{۱۱} از قبل موجود با طرح‌ها، فرایندها، روش‌ها و شیوه‌های تحقیق نیست؛ آن را نمی‌توان با نسخه دیگری از روش‌شناسی پژوهش کیفی سازگار کرد؛ روش و روش‌شناسی را به کلی رد می‌کند و با پساساختارگرایی، هستی‌شناسی درونی آن، و توصیف مفاهیم عمده فلسفی از جمله ماهیت هستی و انسان، زبان، بازنمایی، دانش، حقیقت، عقلانیت آغاز می‌کند. هدف آن یافتن و بازنمایی چیزی نیست که در دنیای تجربه زیسته بشر وجود دارد؛ بلکه هدف آن جهت‌دهی مجدد اندیشه به آزمایش و ایجاد اشکال جدید فکر و زندگی است. بدین ترتیب، پژوهش‌های پساکیفی منطق بازنمایی را نقد

1. Kuntz
2. Le Grange
3. Kerasovitis
4. Post Qualitative Inquiry
5. Lester
6. Braidotti
7. Bodén & Gunnarsson
8. mangling
9. ongoing (re)production
10. Monforte & Smith
11. humanist social science

می‌کند، که فرض می‌کند واقعیت باید پیدا شود و زبان قادر است آن واقعیت را به‌طور دقیق نشان دهد (سنت پیر، ۲۰۱۳a، ص ۶۴۹). این نشان می‌دهد که اگرچه زبان گفتمانی است، اما یک مؤلفه مادی نیز دارد. پژوهش پساکیفی منطق بازنمایی را بازتنظیم کرده و آن را با پژوهش غیربازنمایی جایگزین می‌کند. به این معنا که به‌دنبال تطابق دقیق یا شبیه‌سازی برای آنچه در اشیاء و وقایعی که در اطراف رخ می‌دهد نیست؛ بلکه در مواجهه با وقایع مداخله می‌کند و آن را به چالش می‌کشد (ژول و سالاجان، ۲۰۲۴^۱، ص ۲۰۴). یعنی باید فراتر از مفاهیم روش‌شناختی کیفی متداول انسان‌گرایانه مانند مصاحبه، میدان و داده عمل شود.

با دگرگونی کامل از پژوهش مبتنی بر روش‌شناسی، پژوهش‌های پساکیفی به‌عنوان شرط واقعیات تجارب زندگی درگیر می‌شوند و بر شدت، احساسات، نیروها و تأثیرات انسانی دلالت می‌کنند. ترسیم چنین تجربیاتی به‌منظور ایجاد فرصت‌هایی برای بحث و مناظره انتقادی، و برای بازاندیشی روابط مفهومی / فلسفی و ماهیت هستی و دانستن، گفتمان، عملکرد و مادیات، در داخل و خارج از محیط‌های آموزشی است (هارت و وایت، ۲۰۲۲^۲، ص ۲۰۳). بودن و گونارسون (۲۰۲۱) نتیجه‌گیری می‌کنند که رویکرد پساکیفی نه‌تنها به‌عنوان یک گفت‌وگو درباره پژوهش پساکیفی بلکه به‌عنوان یک تمرین مداوم در اجرای این پژوهش نیز قابل فهم است. سه نتیجه‌ای که از تلاش برای خلاصه‌سازی روش‌های پساکیفی به دست آمده‌اند، شامل هیچ چیز، هر چیز، و همه چیز هستند. این رویکرد نه دستورالعمل‌های دقیقی ارائه می‌دهد و نه رویکردی کتابچه‌ای دارد؛ بلکه ابزاری برای پیمایش فراهم می‌آورد و می‌تواند به هر چیزی تبدیل شود. باوجود این، این رویکرد امید را القا می‌کند و بنابراین همه چیز است. از این رو، پساکیفی می‌تواند به‌عنوان موضع، دیدگاه، رویکرد یا چشم‌اندازی تلقی کرد که کنج‌کاو و نوآوری در تفکر و عمل پژوهشی را دربرمی‌گیرد (سینگ و همکاران، ۲۰۲۳، ص ۲۰۷۷).

پساکیفی به‌عنوان هیچ چیز، هر چیز و همه چیز (بودن و گونارسون، ۲۰۲۱^۳، ص ۵) از سنت‌های کیفی تعیین شده (اوسترن و همکاران، ۲۰۲۳) فاصله می‌گیرد تا به‌دنبال نوآوری در پژوهش باشد. این اصطلاح مبتنی بر این ایده است که روش‌شناسی هرگز نباید از معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی جدا شود (سنت پیر، ۲۰۱۴، ص ۳). همان‌طور که سنت پیر (۲۰۱۹) استدلال می‌کند، پساکیفی هنوز به‌طور کامل به وجود نیامده اما در حال آمدن است. چیزی که هنوز به‌طور کامل نرسیده (وارد نشده) اما همیشه در حال رسیدن است. شمار روزافزون پژوهشگران روش‌شناسی پساکیفی به بررسی و بازتعریف ارکان مرکزی انسان‌گرایانه پژوهش کیفی - گفتگو، صدا، همدلی، روایت، معنا، روش، کدگذاری و داده‌ها - مشغول‌اند. هدف آنها بازنگری نحوه انجام پژوهش‌های کیفی به‌منظور تولید انواع مختلف دانش بوده است که به نتایج بالقوه متفاوت منجر می‌شود (تیلور، ۲۰۱۶^۵). بنابراین، تحقیق پساکیفی نسخه دیگری از روش‌شناسی کیفی و یا جرح و تعدیلی از آن نیست. همچنین، افزودن یک مجموعه یا چند اشاره به فوکو^۶ یا دریدا^۷ به یک مطالعه کیفی نمی‌تواند آن را پساکیفی کند (سنت پیر، ۲۰۱۹، ص ۵). پژوهش پساکیفی ناشناخته‌ها، پتانسیل‌ها، نیروها، جنبه‌های احتمالی تاریخی و مجازی پژوهش کیفی را تصدیق می‌کند؛ اما از هیچ‌یک از رویکردها و دیدگاه‌های مرتبط با پژوهش‌های کیفی سنتی استفاده نمی‌کند (لاتر و سنت پیر، ۲۰۱۳^۸، ص ۶۳۱).

۵. پیشینه ظهور پساکیفی

پژوهش‌های پساکیفی به‌عنوان یک تغییر پارادایمی مهم در پژوهش‌های کیفی پدیدار شده است. به گفته سنت پیر (۲۰۱۹)، یکی از پیش‌تازان پژوهش پساکیفی، اصطلاح پساکیفی هرگز نمی‌تواند به‌طور کامل تفکری را در بر بگیرد که به آن اشاره دارد. این مفهوم به‌عنوان نوعی ساختارشکنی پساساختاری و جابه‌جایی روش پژوهش‌های کیفی متعارف انسانی آغاز شده است که وی در پایان‌نامه خود در سال ۱۹۹۵

1. Jules & Salajan
2. Hart & White
3. Bodén & Gunnarsson
4. Østern et al
5. Taylor
6. Foucault
7. Derrida
8. Lather & St. Pierre

مطرح کرده است. سنت پیر در کتابی با عنوان «پژوهش پساکیفی: نقد و آینده»^۱ این اصطلاح را معرفی کرد و بر نیاز به موضعی ساختارشکن تأکید نمود که مفاهیم تثبیت شده در روش های پژوهش سنتی را به چالش می کشد. پتی لتر^۲ نیز از جمله پژوهشگرانی است که زیربنای نظری این روش را شکل داده اند و درک سیال تری از تولید دانش را ارائه کردند.

ظهور پساکیفی از تغییرات مداوم در سنت های پژوهشی ناشی می شود و در این فرآیند، با تغییرات مداوم در باورها، هنجارها و شیوه های پژوهشی درهم تنیده است (سینگ و همکاران، ۲۰۲۳، ص ۲۰۷۷). پژوهشگران پساکیفی را به عنوان تغییر و تحولی از روش شناسی کیفی به تصویر می کشند و آن را به عنوان شیوه ای نوین در نظر می گیرند. این تغییر به معنای رد کردن نیست؛ زیرا سنت های تحقیق کیفی قبلی را کنار نمی گذارد؛ بلکه براساس آنها بنا می شود (سنت پیر، ۲۰۱۴، ص ۴).

پژوهش پساکیفی از تغییر به سمت هستی شناسی رابط و مقاومت در برابر تفاسیر مرسوم در طول تجزیه و تحلیل داده ها حمایت می کند (سینگ و همکاران، ۲۰۲۳، ص ۲۰۷۸). خاستگاه پژوهش های پساکیفی عمیقاً در جنبش های نظری مختلف از جمله پسانسان گرایی، پساساختارگرایی و نظریه انتقادی ریشه دارد (سنت پیر، ۲۰۲۳). این چارچوب ها از بازنگری در هستی شناسی و معرفت شناسی حمایت می کنند، و پژوهشگران را تشویق می کنند تا با دیدگاه های متنوع درگیر شوند و روایت های غالب را زیر سؤال ببرند. سنت پیر (۲۰۱۳a) خاطرنشان کرد که این تغییر برای پرداختن به پیچیدگی های واقعیت های اجتماعی معاصر، که نمی توان به اندازه کافی از طریق تفکر ارتدوکس^۳ توضیح داد، ضروری بود.

تکامل پژوهش های کیفی، از قوم نگاری های استعماری تا کثرت گرایی معاصر، زمینه را برای ظهور پژوهش پساکیفی به عنوان پاسخی برای محدودیت های روش های سنتی فراهم می آورد (پانت، ۲۰۲۳). پژوهش پساکیفی بر اهمیت موقعیت و انعکاس در فرآیند پژوهش تأکید می کند و توضیح می دهد که دانش از طریق تعاملات بین پژوهشگران و آزمودنی های آنها ساخته می شود. ایده های در حال ظهور و تثبیت شده از تحقیقات کیفی، کمی و بومی با تحقیق پساکیفی تلاقی می کنند و در آن گنجانده می شوند.

همان طور که پژوهش های پساکیفی به تکامل خود ادامه می دهند، مفاهیم سنتی جمع آوری و ارائه داده ها را به چالش می کشد. از درک روان تر شیوه های تحقیقاتی حمایت می کند که عدم قطعیت و پیچیدگی را در بر می گیرند، و از روش شناسی خطی به سمت رویکردهایی حرکت می کنند که به بینش های ضروری اجازه ظهور و بروز می دهند (ابراستوری - اپرایز و همکاران، ۲۰۲۰، ص ۷).

به طور خلاصه، پژوهش های پساکیفی نشان دهنده حرکتی تحولی و دگرگون کننده در درون پژوهش کیفی است که به دنبال تطبیق روش شناسی سنتی انسان گرایانه با چارچوب های نظری معاصر است. این رویکرد، راه های جدیدی را برای درک روابط پیچیده بین دانش، قدرت و واقعیت های اجتماعی پیش روی پژوهشگران می گذارد.

۶. مفروضات و مبانی رویکرد پساکیفی

انتقال از پژوهش کیفی به پژوهش پساکیفی را می توان در پیشرفت های مختلف و معضلات روش شناختی ردیابی کرد. فلسفه و روش شناسی پسانسان یکی از منشأ های حرکت به سوی تحقیق پساکیفی است. این رویکرد گسترده، انگیزه انسان گرایانه را در قلب تحقیق کیفی به چالش می کشد و اشکال تخیلی تحقیق، نظریه و تحقیق پساکیفی را می طلبد که با واقعیت ها و تفاوت های جزئی زندگی روزمره بیش از انسانیت درگیر باشد (داو سردانوویچ و همکاران، ۲۰۲۴، ص ۱). به عقیده لیوتار^۶ (۱۹۸۴) پست مدرنیست ها بدون وجود روش ها یا قواعد پیشین کار می کنند تا آنچه هنوز وجود ندارد را خلق کنند. در حقیقت هدف از توسعه رویکرد پساکیفی، سازمان دهی و ساختار بخشی به پژوهش های کیفی انسانی بوده است (حشمتی فر و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۱۶۶).

1. Post Qualitative Research: The Critique and the Coming After

2. Patti Lather

3. orthodox thinking

4. Pant

5. Daw Srdanovic et al

6. Lyotard

مبانی رویکرد پساکیفی از فرآیند ساختارشکنی نشئت می‌گیرد و تحت تأثیر نظریه‌های پست‌مدرن قرار دارد (آگارد، ۲۰۲۲، ص ۳۲۱). جنبش پساکیفی عمدتاً با مفروضات نظریه پساساختارگرایی هدایت می‌شود؛ اما شامل سایر نظریه‌های جدید و نوظهور پست‌انسان‌گرایی، نظریه تأثیرگذاری و ماتریالیسم جدید می‌شود (سنت پیر، ۲۰۱۹، ص ۷). به عبارتی، پژوهش پساکیفی، مبتنی بر دیدگاه‌های ماتریالیستی و پسانسان‌گرایانه جدید، و نیز تجربیات و اخلاقیات بازمفهوم‌شده، توسعه برنامه‌های درسی و شیوه‌های آموزشی را تشویق می‌کند که فراتر از شیوه‌های آموزشی و پژوهشی کیفی لیبرال مبتنی بر علوم انسانی در تفسیر / بازنمایی است (هارت و وایت، ۲۰۲۲^۱، ص ۲۰۲). به دیگر سخن، جنبش پساکیفی با رد پژوهش کیفی انسان‌گرایانه متعارف^۲ مشخص می‌شود که در تاریخ و سنت این حوزه ریشه دارد، و تحت تأثیر درک انسان‌محور و قوم‌نگارانه از پژوهش کیفی قرار دارد (سنت پیر، ۲۰۱۹، ص ۵).

این رویکرد عمدتاً بر پایه نظریه‌های پسامدرن، پساساختار و پسانسان‌گرایی و نحوه تعامل با آنها در پژوهش‌ها و داده‌ها بنا شده است (جکسون و مازی، ۲۰۱۲^۳، ص ۷۲۴). تمامی این نظریه‌ها به دنبال بیدار کردن روش‌های پژوهشی از خواب انسان‌محور (خواب انسانی) خود هستند و هدف آنها خارج کردن سوژه انسانی از مرکز توجه یا حتی قرار دادن آن در جایگاه ثانویه یا حتی درجه سوم در پژوهش است (کارلسون و همکاران، ۲۰۲۳^۴، ص ۶). از آنجاکه در پژوهش‌های پساکیفی، چالش نقاط شروع نظری جدید دشوار است و طبیعتاً پژوهشگران مقاومت زیادی برای استفاده از این روش دارند (هارت و وایت، ۲۰۲۲، ص ۲۰۳). همچنین، این جنبش به چالش کشیدن مفاهیم بنیادی پژوهش کیفی متعارف می‌پردازد؛ از جمله «داده‌ها»، «جمع‌آوری داده‌ها»، «سؤال پژوهشی» و هر جنبه‌ای که قبلاً به عنوان پژوهش کیفی شناخته می‌شد.

مبانی فلسفی در فلسفه نوین به عنوان ابزاری برای بررسی روابط زنده، پژوهش‌های آموزشی را فراتر از صرفاً کاربرد روش‌شناختی و تسلط تفسیری سوق می‌دهد. این رویکرد به ویژه در نظریه‌های پساکیفی مشهود است که هدف آن پیچیده‌تر کردن، ممانعت، و آشنایی‌زدایی از پژوهش کیفی است (سنت پیر، ۲۰۱۹، ص ۶-۷). این نظریه‌ها به عنوان ضد تقلیل‌گرا^۵ عمل می‌کنند و فرصتی برای شکل‌گیری روابط و مسئولیت‌های جدید فراهم می‌آورند. با تمرکز پژوهشگران به سمت تمرکززدایی، اجتناب از غرایز کیفی به عنوان عدم قطعیت‌ها و پذیرش نظریه‌های جدیدتر، تمرکز بر کار با واقعیت‌ها و پیچیدگی‌های پژوهش افزایش می‌یابد. این تغییر نه تنها دانش را متمرکز می‌کند، بلکه جدایی ناپذیری اخلاق، هستی‌شناسی و دانش را نیز در برمی‌گیرد (لاگرانج، ۲۰۱۸^۶، ص ۶). به عبارتی، پژوهش پساکیفی به مثابه دریچه‌ای به سوی تفکر و تحقیق آموزشی خارج از ساختارهای عادی معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و روش‌شناسی انسان‌گرایانه است (سنت پیر، ۲۰۱۱، ص ۶۱۱).

چرخش‌های هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی رویکرد کیفی و پساکیفی به دلیل تفاوت‌های قابل توجه در توصیف انسان، زبان، گفتمان، قدرت، اختیار، مقاومت و آزادی ناسازگار هستند. چرخش هستی‌شناختی در واقع به معنای بازنمایی پدیده‌ها نیست؛ بلکه به سمت خلق پدیده‌های جدید حرکت می‌کند و به همین دلیل هستی‌شناسی پساکیفی براساس توصیف‌های نوین و موقعیت‌های تحلیلی تازه شکل می‌گیرد (هدایتی و رکیانی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۴۳). پژوهش پساکیفی نقد روش‌شناسی کیفی متعارف انسان‌گرایانه را ارائه می‌کند و چرخشی را به سوی پژوهش پساساختاری و پسانسانی نشان می‌دهد. همچنین، تجربه‌گرایی‌های جدیدی را در نظر می‌گیرد که با چرخش‌های هستی‌شناختی و مادی در علوم انسانی و اجتماعی پدیدار می‌شوند (ژول و سالاجان، ۲۰۲۴^۷، ص ۲۰۱).

پژوهش پساکیفی با مفهوم واقع‌گرایی عاملی^۸ باراد^۹ (۲۰۰۳) همسو شده، که فرض می‌کند هردو موجودات انسانی و غیرانسانی دارای عاملیت هستند و در یک تعامل پویا به هم مرتبط‌اند (تیلور، ۲۰۱۶^{۱۰}). واقع‌گرایی عاملی نظریه‌ای است که توسط باراد (۲۰۰۳ و ۲۰۰۷)

1. Hart & White
2. conventional humanists qualitative research
3. Jackson & Mazzei
4. Carlson et al
5. anti-reductionist
6. Le Grange
7. Jules & Salajan
8. Agential realism
9. Barad
10. Taylor

ارائه شده است که بر جدایی ناپذیری هستی‌شناسی از مادیت تأکید دارد. هردو موجود انسانی و غیرانسانی دارای عاملیتی هستند که مستقل از عامل دیگری نیست. در عوض، آنها به‌عنوان نوعی پویایی از نیروهایی که پیوسته با یکدیگر تبادل می‌کنند و به‌طور جدایی ناپذیر بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند، درهم‌تنیده می‌شوند.

یکی دیگر از مفاهیم مرتبط با پژوهش پساکیفی، درهم‌تنیدگی است. درهم‌تنیدگی روابط مسئولیت و تعهد بین موجودات انسانی و غیرانسانی را توصیف می‌کند و بخشی از واقع‌گرایی عاملی است (باراد، ۲۰۱۰، ص ۲۶۵-۲۶۴). به گفته باراد، درهم‌تنیدگی ترکیبی از مادیات (غیرانسانی، واقعیت) و زبان (انسانی، اجتماعی) نیست؛ بلکه وی آنها را درهم‌تنیده، جدایی ناپذیر و تکرارشونده می‌بیند. برای مثال، واژه «انسان»، اگرچه از نظر هستی‌شناختی تعریف شده است، اما مفهومی انتزاعی است که برای جدا کردن انسان از غیرانسان، و نیز انسان از سایر انسان‌ها، به معنای فیزیکی و مادی به کار رفته است. زبان معطوف به انسان است، اما درهم‌تنیدگی‌ها و به‌نوبه خود معنای زبان، بوم‌شناسی پیچیده‌ای ایجاد می‌کند که نمی‌توان آن را به دوگانگی تقلیل داد (موریس، ۲۰۲۱).

پژوهش‌های پساکیفی با چالش‌های قابل توجهی در نقاط شروع نظری جدید مواجه است که به‌طور طبیعی به مقاومت‌هایی منجر می‌شود. با وجود این، زمینه روبه‌رشد احتمالات پساکیفی اکنون شامل ادبیات وسیع و به‌سرعت در حال افزایشی است که هدف آن تغییر در علوم اجتماعی و علوم انسانی به سمت رویکردهای نوین در تحقیقات آموزشی می‌باشد. این رویکردها قادرند تحولات جدیدی را در این حوزه ایجاد کنند (هارت و وایت، ۲۰۲۲، ص ۲۰۲). تحقیقات پساکیفی نه تنها چالش‌ها را شناسایی می‌کنند، بلکه فرصت‌هایی را برای بازتعریف روابط میان پدیده‌های مورد پژوهش فراهم می‌آورند (آگارد، ۲۰۲۲^۲، ص ۳۲۲). این رویکردها می‌توانند به تغییرات بنیادی در نحوه تفکر درباره آموزش و یادگیری منجر شوند و زمینه را برای پژوهش‌های آتی فراهم کنند.

جرارد و همکاران^۳ (۲۰۱۷)، با بیان اینکه پژوهش‌های پساکیفی فرصت‌هایی را برای پژوهش‌های اجتماعی پسانسان‌گرا باز می‌کند، با نگاهی انتقادی استدلال می‌کنند که چنین پژوهش‌هایی نیاز به توجه به روابط سیاسی و تاریخی قدرت اجتماعی، هم در جهان‌هایی که تشکیل می‌دهد و هم در فرآیندهای تولید دانش آن، دارد. بدون توجه صریح به قدرت و تاریخ، منطق غیربازنمایی پژوهش پساکیفی کمتر به‌عنوان مکانیسم‌های جدید برای پژوهش‌های مولد و زیرسازنده پسانسان‌گرا عمل کنند و بیشتر به‌عنوان فرآیندهای بسته و محو شدن: جداسازی از جهان‌ها و افرادی که مورد پژوهش قرار می‌گیرند.

به‌طور کلی، پژوهش پساکیفی نشان‌دهنده تغییر قابل توجهی از پژوهش‌های کیفی سنتی است که بر خلاقیت، آزمایش و انحراف از روش‌های انسان‌محور تأکید دارد و مبتنی بر پساساختارگرایی و پسانسان‌گرایی است و نیز بر سیالیت تولید دانش به‌جای روش‌شناسی ثابت تمرکز دارد (سنت پیر، ۲۰۲۴، ص ۱ و نگوین، ۲۰۲۴^۴، ص ۶۸).

باید توجه داشت که رویکرد پساکیفی به معنای رد کامل روش کیفی نیست؛ بلکه بر روی پیوستاری قرار دارد که بینش‌های ارزشمندی از این رویکرد به دست می‌آورد و تمرکز آن را تغییر می‌دهد تا شامل عوامل انسانی و غیرانسانی شود (بودن و گونارسون، ۲۰۲۱، ص ۱۹۵).

۷. مقایسه رویکرد کیفی و پساکیفی

پساکیفی، یک فرآیند تحقیقاتی ازپیش موجود، رسمی و نظام‌مند ندارد که بتوان از طریق آن اعتبار را تضمین کرد. هیچ روش تحقیق پساکیفی به‌جز مطالعه پساساختارگرایی وجود ندارد. تحقیق پساکیفی، روش‌های ازپیش موجود جمع‌آوری داده‌ها مانند مصاحبه و مشاهده ندارد که با موضوع انسان‌گرا شروع می‌شود. مجموعه داده‌های مفهومی خود مسئله‌ساز است؛ زیرا به هستی‌شناسی اشاره می‌کند که فرض می‌کند داده‌ها از انسان جدا هستند و بنابراین، می‌توان آنها را جمع‌آوری کرد (سنت پیر، ۲۰۱۳^b، ص ۲۲۴-۲۲۳).

این پژوهش روش‌های ازپیش موجود تجزیه و تحلیل داده‌ها مانند کدگذاری داده‌ها یا تحلیل مضمون ندارد؛ بلکه بر منطق هستی‌شناسی

1. Murris

2. Aagaard

3. Gerrard et al

4. Nguyen

واقع‌گرایانه مفهوم تأکید کرده که فرض می‌کند واقعیت در بیرون وجود دارد و بازنمایی امر واقعی را رد می‌کند که در نظم هستی‌شناختی متفاوتی وجود دارد. نقد قوی بازنمایی در پساساختارگرایی در تحقیقات پساکیفی بسیار مهم است؛ زیرا تلاش‌های زیادی در روش‌شناسی‌های پژوهشی علوم اجتماعی پیشین بر چگونگی بازنمایی واقعیت و تجربیات واقعی زندگی انسان‌ها متمرکز است. بازنمایی^۱ هدف پساکیفی نیست. در عوض هدف آن، آزمایش و خلق چیزهای جدید است. درنهایت و مهم‌تر اینکه، تحقیق پساکیفی با علوم انسانی، فلسفه، تاریخ، هنر، علوم و ادبیات همسو است و نه با علوم اجتماعی (سنت پیر، ۲۰۱۹، ص ۶).

پژوهش‌های پساکیفی، مانند دیگر پساها (پسامدرن، پساساختار، پسااستعماری، پسا فمینیستی، پسانتقادی و...) هرگز روش، ساختار، دستورالعمل یا طرح کلی جایگزین دیگری ارائه نمی‌کند تا به‌عنوان طرح تحقیق مفید دیگری برای اصلاح، تصحیح یا ارائه شود. هدف آن بیشتر بی‌ثبات کردن و زیر سؤال بردن هنجاری روش تحقیق مرسوم در علوم اجتماعی است (آفاصلح و سنت پیر، ۲۰۱۴، ص ۱).

۱-۷. پارادایم

رویکردهای کیفی که مبتنی بر پارادایم‌های اومانستی هست با نظریات و گفتمان مدرنیستی، ساختاری، و اومانیستی در مقابل رویکردهای پسانسان‌گرایانه که توسط نظریات پسامدرنیستی، پساساختارگرایانه و پسانسان‌گرایانه اطلاع‌رسانی می‌شوند، معرفی می‌شوند. تحقیقات پساکیفی مبتنی بر پسانسان‌گرایی است. در نظریه‌های پسا، همه مفاهیم عمده معرفت‌شناختی و روش‌شناختی (مانند زبان، گفتمان، دانش، حقیقت، عقل، قدرت، آزادی، موضوع، عینیت، هستی، واقعیت، روش، علم) ساختار شکنی می‌شوند (قراردی، ۲۰۲۱، ص ۲).

۲-۷. هستی‌شناسی

پارادایم اومانستی مبتنی بر هستی‌شناسی سلسله‌مراتبی است که در آن دانای بشری پیش از دانستن وجود دارد. این عالم در مقابل معلوم (عالم واقعیت) فاعلیت فطری دارد که منفعل و فاقد اختیار است. در این هستی‌شناسی سلسله‌مراتبی، زبان نوعی رسانه شفاف است که می‌تواند واقعیات را بازنمایی کند. باوجوداین، در هستی‌شناسی مسطح (پساکیفی) سوژه، ابژه و زبان همیشه درهم‌تنیده‌اند و انسان وجود جداگانه‌ای ندارد؛ بلکه همه با هم به وجود می‌آیند. به بیان ساده‌تر، پساکیفی با نوعی هستی‌شناسی آغاز می‌شود که روش‌های تجربی انسان‌گرایانه را رد می‌کند و درک پویاتری از دانش را ترویج می‌کند (سنت پیر، ۲۰۲۴، ص ۲)، و بر خلاقیت، آزمایش و درک غیر سلسله‌مراتبی تولید دانش تأکید کرده و عناصر انسانی و غیرانسانی را با هم ترکیب می‌کند. این رویکرد نوعی هستی‌شناسی مسطح را ترویج می‌کند که در آن پژوهشگران، موضوعات و نظریه‌ها بدون سلسله‌مراتب همزیستی دارند (نگوین، ۲۰۲۴، صص ۶۹-۷۲). روش‌های پساکیفی پژوهشگران را تشویق می‌کند تا در چارچوب‌های کیفی سنتی تجدیدنظر کنند. این موضوع به مفهوم‌سازی‌های جدید و ملاحظات اخلاقی در شیوه‌های پژوهشی منجر می‌شود (کراسکو سگوینا و ویلانوا گونزالس، ۲۰۱۹، ص ۱۶۱).

۳-۷. هدف

پژوهش‌های انسان‌گرایانه مانند تفسیرگرایی و ساخت‌گرایی اجتماعی بر این فرض استوار است که واقعیت اجتماعی توسط افراد از طریق تجربه انسانی و پس‌زمینه اجتماعی شکل گرفته، مشاهده و تفسیر می‌شود. بنابراین، دانش به‌جای کسب یا تحمیل از بیرون، شخصاً تجربه می‌شود (پروین و مختار، ۲۰۲۲، ص ۴۲۱). این رویکرد معتقد است که واقعیت پیچیده و چندلایه است و یک پدیده واحد می‌تواند تفسیرهای متعددی داشته باشد (همرزلی، ۲۰۱۳، ص ۹). تفسیرگرایی با حداقل سه مکتب فکری در پژوهش‌های علوم اجتماعی مشخص شده است.

1. Representation
2. Aghasaleh & St. Pierre
3. Gherardi
4. Nguyen
5. Carrasco Segovia & Villanueva González
6. Pervin & Mokhtar
7. Hammersley

اینها پدیدارشناسی، روش‌شناسی مردم‌نگارانه^۱ و کنش متقابل نمادین^۲ هستند و بر تعامل انسان با پدیده‌ها در زندگی روزمره تأکید دارند. بنابراین، هدف این پژوهش درک چیزی است. اما رویکرد پسانسان‌گرایانه، پژوهشی انتقادی است که بر این سؤال استوار است که چرا باید به جای تلاش برای تغییر جهان، به درک جهان راضی باشیم. نظریه‌پردازان انتقادی تردید دارند که تفسیرهایی که صرفاً تجربه زیسته را توصیف می‌کنند، به اندازه کافی پیش بروند. دانشمندان انتقادی اجتماعی از نظر اخلاقی متعهد به شناسایی، افشای و واژگونی ساختارهای ستم هستند که به آگاهی کاذب و هژمونی^۳ منجر می‌شود که در آن مردم در ظلم خود مشارکت می‌کنند. بنابراین، رهایی از بی‌عدالتی اجتماعی هدف علوم اجتماعی انتقادی است؛ یعنی هدف پژوهش پساکیفی کاهش خشونت معرفتی با اتخاذ معرفت‌شناسی‌هایی است که در برابر تصورات از پیش ساخته‌شده فرهنگ مقاومت می‌کند (بوش و فرانکو، ۲۰۲۲، ص ۲۳).

۴-۷. موضوع

پژوهش پساکیفی آوامحوری روش‌شناسی کیفی متعارف انسان‌گرایانه را زیر سؤال می‌برد. همان‌طور که دریدا^۵ (۱۹۶۷) استدلال کرد، آوامحوری به این دلیل توسعه یافت که بی‌واسطه بودن گفتار به حضور، وجود واقعی سوژه‌ها نزدیک‌تر از نوشتن تلقی شده است. بنابراین، پژوهش‌های پساکیفی بر شناسایی ساختارها و گفتمان‌هایی تمرکز می‌کند که به افراد اجازه می‌دهد چیزهای خاصی را بیان کنند نه چیزهای دیگر؛ زیرا سوژه‌های انسانی در ساختارها تولید می‌شوند، صدای آنها اغلب تنها بازتولید و پژواک ساختار است. بنابراین، برای ساختار شکنی، تکیه بر صدای مشارکت‌کنندگان منطقی نیست. برخلاف پژوهش‌های کیفی سنتی، که اغلب به دنبال تأیید یافته‌ها از طریق روش‌شناسی دقیق است، پژوهش پساکیفی بر ماهیت مداوم تحقیق و جنبه‌های گفتگوی نتایج تحقیق تأکید می‌کند (بیگان، ۲۰۲۲، ص ۳۸۵).

۵-۷. شروع

برخلاف پژوهش‌های کیفی مرسوم که با روش‌شناسی هدایت می‌شود، پژوهش‌های پساکیفی براساس نظریه هدایت می‌شود. مشابه تحقیقات پوزیتیویستی، در پژوهش‌های کیفی مرسوم، اعتبار و پایایی پژوهش از طریق ساختارهای از پیش تعیین‌شده و بدیهی روش‌ها و شیوه‌ها تضمین می‌شود. باوجود این، تحقیقات پساکیفی با روش یا روش‌شناسی آغاز نمی‌شود؛ بلکه با نظریات یا مفاهیمی آغاز می‌شود که تفکر ما را مجدداً جهت‌دهی می‌کند (زالیوسکا، ۲۰۱۷، ص ۲۲). بدین معنا که هیچ مشکل متمایز و از پیش موجود یا نقطه شروع بیرونی وجود ندارد (بیگان، ۲۰۲۲، ص ۳۸۷).

۶-۷. جمع‌آوری داده‌ها

مفهوم گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های کیفی مبتنی بر موضوع انسان‌گرایانه است که می‌تواند جدا از داده وجود داشته باشد. در پژوهش‌های پساکیفی، محقق قبل از انجام تحقیق وجود ندارد. پژوهشگر با آنچه مطالعه می‌کند درگیر می‌شود. باید توجه داشت دانش تجربیات، یا احساسات وی بر این روند تأثیری انکارناپذیر دارد.

۷-۷. تجزیه و تحلیل

در پژوهش‌های پساکیفی، تفسیر و تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری، کاهش داده‌ها به مضامین، و نوشتن روایت‌های شفاف انجام نمی‌شود،

1. ethnomethodology
2. symbolic interactionism
3. hegemony
4. Busch & Franco
5. Derrida
6. Beggan
7. Zaliwska

و این رویکردها را بسیار ساده تلقی می‌کنند، بنابراین از برخورد متراکم و چندلایه داده‌ها جلوگیری می‌کنند (بیگان، ۲۰۲۲، ص ۳۸۹). در تحقیقات پساکیفی، مشخص نیست که چه چیزی به‌عنوان داده به‌شمار می‌آید یا اینکه آیا مفهوم داده قابل تفکر است یا خیر. کدگذاری، که برچسب‌گذاری متن است، تنها زمانی می‌تواند انجام شود که باور کنیم زبان به‌روشنی منظور را می‌رساند. باوجوداین، در هستی‌شناسی مسطح،^۱ زبان به‌صورت گفتمانی و مادی معنا می‌آفریند. همان‌طور که در فلسفه، تفکر و نوشتن به‌عنوان تحلیل به‌شمار می‌آید.

۷-۸. سهم ادبیات

ایده استفاده از ادبیات، که از پژوهش‌های کیفی مرسوم انتظار می‌رود، بر مفهوم انباشت دانش استوار است. ویژگی انباشت دانش به این معناست که یک ذره از دانش بر روی دیگری ساخته می‌شود و سپس دیگری، اشتباهات را در طول مسیر تصحیح می‌کند، تا زمانی که مجموعه‌ای محکم از حقیقت علمی وجود داشته باشد. کوهن^۲ (۲۰۱۲) نشان داد که آنچه در یک پارادایم در یک لحظه تاریخی ادعا می‌شود حقیقتی علمی است پس از تغییر پارادایم دیگر صادق نخواهد بود. بنابراین، در تحقیقات پساکیفی، این زبان کمک به ادبیات مهم نیست. به‌نوعی در تحقیقات پساکیفی ادبیات سهم و جایگاهی ندارد.

۷-۹. محدودیت‌ها

از آنجایی که پژوهش‌های پساکیفی حاصل تفکر است، محدودیت تفکر غیرقابل‌تصور است. به محض اینکه محقق به محدودیت خاصی فکر می‌کند، بخشی از تحقیق می‌شود و بنابراین، دیگر محدودیت نیست. بنابراین در تحقیقات پساکیفی از این واژه استفاده نمی‌شود. در جدول ۱ مقایسه‌ای از جنبه‌های گوناگون بین پژوهش کیفی و پساکیفی ارائه شده است (آقاصالح و سنت پیر، ۲۰۱۴، ص ۲):

جدول ۱: مقایسه پژوهش کیفی و پساکیفی

پژوهش کیفی مرسوم	پژوهش کیفی پساکیفی
پارادایم	پسانسان‌گرایی
دانای سلسله‌مراتبی ^۵ (انسان عامل) / زبان (بازنمایی شفاف) ^۷ / معلوم ^۸ (واقعیت منفعل) ^۹	دانای مسطح ^{۱۰} ، زبان و معلوم همگی عامل هستند و به‌صورت مادی و گفتمانی ساخته شده‌اند.
درک ^{۱۱} (تفسیری، طبیعت‌گرایانه ^{۱۳} و... رهایی ^{۱۴} ، انتقادی ^{۱۵}) نئومارکسیسم، عمل (پراکسیس) ^{۱۶} و... ^{۱۷}	ساختارشکنی ^{۱۸} (نقد مداوم چیزی که نمی‌توانید آن را نخواهید)

1. flattened ontology
2. Kuhn
3. Aghasaleh & St. Pierre
4. Ontology
5. Hierarchical knower
6. agentive human
7. transparent representation
8. known
9. passive reality
10. Flattened knower
11. Understand
12. interpretivist
13. naturalistic
14. Emancipate
15. critical
16. Neomaxxism
17. Praxis
18. Deconstruct

موضوع	صدای انسان ^۱	ساختاری که این صدا در آن تولید و بازتولید می‌شود.
شروع	روش (قوم‌شناسی، پدیدارشناسی و...)	نظریه (تبارشناسی، ساختارشکنی، باستان‌شناسی، حاشیه‌گرایی، عملکرد) یا مفهوم (مجموعه، درون‌کنش) ^۲
گردآوری داده‌ها	مصاحبه، مشاهده مشارکتی	درون‌کنش با متون، انسانی، غیرانسانی و...
تجزیه و تحلیل	کدگذاری	تفکر و نوشتن
سهم ادبیات ^۷	انباشت دانش	-
محدودیت‌ها	تعمیم‌پذیری، روایی، ذهنیت ^{۸، ۹، ۱۰}	-

۸. بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله، تأملی بر روش‌شناسی پساکیفی به‌عنوان رویکردی نوین در سازمان‌دهی و ساختاربخشی به پژوهش‌های کیفی پسانسان‌گرایی صورت گرفت. با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون جوامع و نیاز به فهم عمیق‌تر از پدیده‌های اجتماعی، روش‌شناسی پساکیفی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای بازنگری در مفاهیم و روش‌های سنتی پژوهش کیفی مطرح شده است. این رویکرد نه تنها به تحلیل دقیق‌تر و چندبعدی از واقعیت‌ها کمک می‌کند، بلکه امکان ایجاد دانش جدید و معنادار را نیز فراهم می‌آورد.

یکی از ویژگی‌های بارز روش‌شناسی پساکیفی، تأکید بر عدم قطعیت و ابهام در فرایندهای پژوهشی است. این رویکرد به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا از چارچوب‌های هنجاری و مرزهای مشخص فراتر رفته و به بررسی پدیده‌ها از زوایای مختلف بپردازند. روش‌شناسی پساکیفی به پژوهشگران یادآوری می‌کند که دانش یک فرآیند جمعی است که تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و تاریخی شکل می‌گیرد. این رویکرد به‌ویژه در زمینه مطالعات سازمانی و اجتماعی اهمیت دارد؛ زیرا می‌تواند به تحلیل بهتر روابط میان انسان‌ها و محیط کمک کند.

باوجود این، چالش‌هایی نیز در مسیر پذیرش و اجرای روش‌شناسی پساکیفی وجود دارد. یکی از این چالش‌ها، احساس عدم اطمینان و سردرگمی ناشی از عدم وجود ساختارهای هنجاری مشخص است. پژوهشگران باید با این چالش‌ها روبه‌رو شوند و راهکارهایی برای مدیریت ابهام‌ها پیدا کنند تا بتوانند از مزایای این رویکرد بهره‌برداری کنند.

درنهایت، پژوهش پساکیفی نه تنها به بازتعریف مفاهیم کلیدی در حوزه پژوهش کیفی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز تحولات جدید در تولید دانش باشد. با توجه به تنوع روش‌ها و رویکردهای موجود در این زمینه، انتظار می‌رود که پژوهشگران با استفاده از این رویکرد بتوانند به تحلیل عمیق‌تر و جامع‌تری از پدیده‌های انسانی دست یابند. از این رو، تأمل در روش‌شناسی پساکیفی نه تنها ضروری است؛ بلکه می‌تواند به شکل‌گیری گفتمانی نوین منجر شود که به فهم بهتر واقعیت‌های پیچیده انسانی کمک کند. با توجه به تحولات سریع اجتماعی و فرهنگی، امید است که این مقاله بتواند راهگشای پژوهشگران در مسیرهای نوآورانه باشد و آنها را ترغیب کند تا با دیدگاهی تازه به دنیای اطراف خود بنگرند.

1. Human voice
2. genealogy
3. marginality
4. performativity
5. assemblage
6. intra-action
7. Contributions to the Literature
8. Generalizability
9. Validity
10. Subjectivity

منابع

۱. حشمتی‌فر، لیلا؛ ملایی، رباب؛ نصر، احمدرضا و فریدون شریفیان (۱۳۹۸). «بررسی جدیدترین تحولات روشنشناسی کیفی پژوهش در حوزه آموزش و تدریس (براساس مجلات معتبر بین‌المللی)». تدریس پژوهی، ۱۷(۱): ۱۵۰-۱۶۷.
https://trj.uok.ac.ir/article_61062.html
۲. هدایتی ورکیانی، مریم؛ شکوهی فرد، حسین؛ اکبری بورنگ، محمد و هادی پورشافعی (۱۴۰۱). «بررسی عناصر طراحی و تدوین برنامه درسی با رویکرد پساکیفی». مطالعات سیاست‌گذاری تربیت معلم (پژوهش در تربیت معلم)، ۵(۴): ۳۱-۶۰.
https://te-research.cfu.ac.ir/article_2624.html
3. Aagaard, J. (2022). Troubling the Troublemakers: Three Challenges to Post-Qualitative Inquiry. *International Review of Qualitative Research*, 15(3), 311-325. <https://doi.org/10.1177/19408447211052668>
4. Aberasturi-Apraiz, E., Correa Gorospe, J. M., & Martínez-Arbelaiz, A. (2020). Researcher Vulnerability in Doing Collaborative Autoethnography: Moving to a Post-Qualitative Stance. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research*, 21(3), 1-27. <https://doi.org/10.17169/fqs-21.3.3397>
5. Aghasaleh, R., & St. Pierre, E. A. (2014). *A reader's guide to post-qualitative inquiry proposals*. Retrieved from: <http://goo.gl/3OC5b2>
6. Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
7. Barad, K. (2010). Quantum Entanglements and Hauntological Relations of Inheritance: Dis/continuities, SpaceTime Enfoldings, and Justice-to-Come. *Derrida Today*, 3(2), 240-268. <https://doi.org/10.3366/drt.2010.0206>
8. Barad, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs*, 28(3), 801-831. <https://doi.org/10.1086/345321>
9. Beggan, A. (2022). What can post qualitative inquiry offer physical activity intervention? An example of intergenerational physical activity. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 21(3), 384-400. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2022.2057569>
10. Bodén, L., & Gunnarsson, K. (2021). Nothing, anything, and everything: Conversations on postqualitative methodology. *Qualitative Inquiry*, 27(2), 192-197. <https://doi.org/10.1177/1077800420933295>
11. Braidotti, R. (2019). A theoretical framework for the critical post-humanities. *Theory, Culture & Society*, 36(1), 31-61. <https://doi.org/10.1177/0263276418771486>
12. Busch, D., & Franco, E. (2022). New methodologies – new interculturalities? The visionary discourse of post-qualitative research on the intercultural. *Language and Intercultural Communication*, 23(1), 23-35. <https://doi.org/10.1080/14708477.2022.2133136>
13. Carlson, D. L., Vasquez, A. M., & Romero, A. (2023). *Writing and the Articulation of Postqualitative Research*. New York: Routledge.
14. Carrasco Segovia, S., & Villanueva González, P. (2019). Movimientos y desplazamientos en la investigación. Lo post-cualitativo como reconceptualización en dos tesis doctorales. *Educatio Siglo XXI*, 37(2), 159-180. <https://doi.org/10.6018/educatio.387061>
15. Daw Srdanovic, B., Hayden, N., Goodley, D., Lawthom, R., & Runswick-Cole, K. (2024). Failing ethnographies as post-qualitative possibilities: reflections from critical posthumanities and critical disability studies. *Qualitative Research in Psychology*, 1-24. <https://doi.org/10.1080/14780887.2024.2348128>
16. Derrida, J. (1967). *Of Grammatology*. United States: Johns Hopkins University Press.

17. Gerrard, J., Rudolph, S., & Sriprakash, A. (2017). The Politics of Post-Qualitative Inquiry: History and Power. *Qualitative Inquiry*, 23(5), 384-394. <https://doi.org/10.1177/1077800416672694>
18. Gherardi, S. (2021). *A Posthumanist Epistemology of Practice*. In: Neesham, C. (eds) *Handbook of Philosophy of Management*. Handbooks in Philosophy. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-48352-8_53-1
19. Hammersley, M. (2013). *What is Qualitative Research?* London: Bloomsbury.
20. Hart, P., & White, P. J. (2022). Special Issue: Postqualitative inquiry: Theory and practice in environmental education. *Australian Journal of Environmental Education*, 38(3-4), 201-210. <https://doi.org/10.1017/ae.2022.44>
21. Hedāyatī Varkianī, M., Shokoohi'fard, H., Akbari Boorang, M., & Poorshāfe'i, H. (2023). Elements of designing and developing curriculum with a post-qualitative approach. *Research in Teacher Education*, 5(4), 31-60. [In Persian] https://te-research.cfu.ac.ir/article_2624.html
22. Heshmatī'far, L., Molaei, R., Nasr, A. R., Sharifian, F. (2019). Investigating the latest developments in qualitative research methodology in the field of education and teaching. *Research in Teaching*, 7(1), 155-172. [In Persian] <https://doi.org/10.34785/J012.2019.203>
23. Honan, E., & Bright, D. (2016). Writing a Thesis Differently. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 29(5), 731-743. <https://doi.org/10.1080/09518398.2016.1145280>
24. Jackson, A. Y. (2017). Thinking Without Method. *Qualitative Inquiry*, 23(9), 666-674. <https://doi.org/10.1177/1077800417725355>
25. Jackson, A. Y., & Mazzei, L. A. (2012). *Thinking with theory in qualitative research: Viewing data across multiple perspectives*. London, England: Routledge.
26. Jules, T., & Salajan, F. (2024). Toward the (Post) Qualitative Turn in Comparative and International Education. *Comparative Education Review*, 68(2), 199-211. <https://doi.org/10.1086/730517>
27. Kerasovitis, K. (2020). Post qualitative research - Reality through the antihierarchical assemblage of non-calculation. *The Qualitative Report*, 25(13), 56-70. <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol25/iss13/5>
28. Kuhn, T. S. (2012). *The structure of scientific revolutions* (50th ed.). University of Chicago Press.
29. Kuntz, A. M. (2021). Standing at One's Post: Post-Qualitative Inquiry as Ethical Enactment. *Qualitative Inquiry*, 27(2), 215-218. <https://doi.org/10.1177/1077800420932599>
30. Lather, P., & St. Pierre, E. A. (2013). Post-qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 629-633. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.788752>
31. Le Grange, L. (2018). Leading article: What is (post)qualitative research? *South African Journal of Higher Education*, 32(5), 1-14. <https://doi.org/10.20853/32-5-3161>
32. Lester, J.N. (2021). Relational Engagements With Post-Qualitative Inquiry: There Are No Blank Pages. *Qualitative Inquiry*, 27(2), 219-222. <https://doi.org/10.1177/1077800420931133>
33. Lyotard, J. F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
34. Mark, L. (2021). Reflections on the Post Qualitative. *Qualitative Inquiry*, 27(2), 175-178. <https://doi.org/10.1177/1077800420941052>
35. Mazzei, L. A. (2021). Postqualitative Inquiry: Or the Necessity of Theory. *Qualitative Inquiry*, 27(2), 198-200. <https://doi.org/10.1177/1077800420932607>
36. Monforte, J. & Smith, B. (2021). Conventional and Postqualitative Research: An Invitation to Dialogue. *Qualitative Inquiry*, 27(6), 650-660. <https://doi.org/10.1177/1077800420962469>

37. Murrin, K. (2021). *A Glossary for Doing Postqualitative, New Materialist and Critical Posthumanist Research Across Disciplines* (1st ed.). London : Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003041153>
38. Nguyen, C. H. (2024). *Post-Qualitative Inquiry: A New Approach*. In book: *Considerations and Techniques for Applied Linguistics and Language Education Research* (pp.68-90).
39. Østern, T. P., Jusslin, S., Nødtvedt Knudsen, K., Maapalo, P., & Bjørkøy, I. (2023). A performative paradigm for post-qualitative inquiry. *Qualitative Research*, 23(2), 272-289. <https://doi.org/10.1177/14687941211027444>
40. Pant, K. R. (2023). Eight Moments in the History of Qualitative Research. *AMC journal*. <https://doi.org/10.3126/amcjd.v4i1.58830>
41. Pervin, N., & Mokhtar, M. (2022). The Interpretivist Research Paradigm: A Subjective Notion of a Social Context. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 11(2), 419-428. <https://doi.org/10.6007/IJARPED/v11-i2/12938>
42. Singh, K., Southcott, J., & Lyons, D. (2023). Dismantling Methodological Silos and Normative Confinements in Qualitative Research: A Shared Meal of Knowledge in a Postqualitative Langar Space. *The Qualitative Report*, 28(7), 2075-2094. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2023.5522>
43. St. Pierre, E. A. (2013b). The appearance of data. *Cultural Studies-Critical Methodologies*, 13(4), 223-227. <https://doi.org/10.1177/1532708613487862>
44. St. Pierre, E. A. (2011). *Post Qualitative Research: The Critique and the Coming After*. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (4th ed., pp. 611–626). Thousand Oaks, CA: Sage.
45. St. Pierre, E. A. (2013a). The Posts Continue: Becoming. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 646–657. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.788754>
46. St. Pierre, E. A. (2014). A brief and personal history of postqualitative research: Toward post inquiry. *Journal of Curriculum Theorizing*, 30(2), 2-19. <https://journal.jctonline.org/index.php/jct/article/view/521>
47. St. Pierre, E. A. (2019). Post qualitative inquiry, the refusal of method, and the risk of the new. *Qualitative Inquiry*, 27(1), 3–9. <https://doi.org/10.1177/1077800419863005>
48. St. Pierre, E. A. (2021). Why Post Qualitative Inquiry? *Qualitative Inquiry*, 27(2), 163-166. <https://doi.org/10.1177/1077800420931142>
49. St. Pierre, E. A. (2023). Poststructuralism and Post Qualitative Inquiry: What Can and Must Be Thought. *Qualitative Inquiry*, 29(1), 20-32. <https://doi.org/10.1177/10778004221122282>
50. St. Pierre, E. A. (2024). A primer for post qualitative inquiry. *Qualitative Research in Psychology*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/14780887.2024.2347579>
51. Taylor, C. A. (2016). Rethinking the empirical in higher education: post-qualitative inquiry as a less comfortable social science. *International Journal of Research & Method in Education*, 40(3), 311–324. <https://doi.org/10.1080/1743727X.2016.1256984>
52. Zaliwska, Z. (2017). *Making time as existential post-qualitative research practice*. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Curriculum, Teaching and Learning University of Toronto.